

Становище

за дисертация на тема

„*Личностни убеждения и агресия в юношеска възраст*“
представена за защита и получаване на образователна и научна степен ДОКТОР

Професионално направление: 3.2 Психология, докторска програма "Психология на развитието в детска и юношеска възраст" към Катедра „Обща, експериментална, развтийна и здравна психология”

Докторант: Ваня Николова

Научен ръководител: проф. д. пс. н. Пламен Калчев

Предложеният за защита дисертационният труд се занимава с взаимовръзките между *личностните убеждения* и *агресията*. Една от главните идеи на авторката е, че личностните убеждения могат адекватно да представят личностовите разстройства, включително и техните клинични симптоми. Убедително се аргументират – теоретично и емпирично - предимствата при използването на конструкта *личностни убеждения* вместо *личностови разстройства*.

Структурата на работата напълно отговаря на формалните критерии за подобни разработки – теоретична част, която очертава рамката на собствените изследователски търсения, резултатите от които са представени на свой ред в емпиричната част. Теоретичната част включва много богат и внимателно структуриран обзор на литературата по три теми:

Първо, развитие на концептите за личностовите разстройства и проблемите с тяхното диагностициране. Специално внимание е отделено на дебата относно правомерността на категориалния и дименсионалния подход към разбирането на личностните разстройства. И тук, още на теоретично равнище, авторката аргументира идеята си, че използването на конструкта *личностни убеждения* е по подходящ отколкото *личностови разстройства*, доколкото границите между отделните разстройства както и тези между тях и нормата са „размити“. Така по-адекватно ще могат да се разберат и третираат типични за юношеството когнитивни, афективни и поведенчески модели, обикновено назовавани като патология на развитието, а изразяващи всъщност усилията да се търси баланс между различни защитни стилове. Направен е и строен преглед на известните тестове за изследване на личностните

стилове/разстройства в детска и юношеска възраст, който води авторката до избор на един от основните методи за собствените изследвания.

Второ, феноменът агресия. Успешно се внася известен порядък в терминологичната джунгла при изясняване на същността ѝ, класификациите, формите ѝ на проявление, факторите, от които зависи. Специално внимание се отделя на концептите за реактивно и проактивно агресивно поведение, които са включени в плана на собственото емпирично изследване.

Третата тема е тази за кибертормоза. Изясняват се връзките между три конструкта – класически тормоз, кибертормоз и кибервиктимизация; техните видове, начини за осъществяване и последиците им. Представени са и инструментите за тяхното изследване като се отчитат недостатъците им по отношение на надеждността и ефективността им.

На базата на тази теоретична рамка е разработена концепцията за собственото емпирично изследване, чиито резултати в крайна сметка трябва да допринесат за ранното откриване, диагностициране и евентуална превенция на личностовите разстройства/убеждения в юношеска възраст. За целта е проведено мащабно изследване в 4 етапа с набор от няколко самоописателни въпросници. Тази част от дисертацията определено свидетелства за методологичната подготвеност и скрупульозност в работата на дисертантката. Адаптирани са 3 въпросника за юношеска възраст - *Въпросник за личностни убеждения*, *Скала за конфликти между връстниците* и *Скала за кибервиктимизация и кибертормоз*. За целта са проведени серия експлораторни факторни анализи и проверки на психометричните им характеристики. Внимателно е проверена конструкт валидността и на трите въпросника – основно с *Многомерна скала за агресивност* (Калчев, 2009), но са включени и две други скали адаптирани за български условия - *Въпросник за безпокойства* на Щатския университет на Пенсилвания и *Скала за предъвкване на негативния опит*. Резултат от тази значителна по обем методологична работа е разширяване на възможностите за изследване на тези явления у нас с валидни и надеждни методи, включително и за целите на консултантската и терапевтичната практика.

Следваща стъпка в анализите е проверката на структурен модел за взаимовръзките между концептите измервани с тези инструменти. В него авторката залага идеята, че личностните убеждения - като устойчиви модели на възприемане,

мислене и отношение към себе си и другите хора, което се проявява в голям брой ситуации - могат да са предиктор на проявите на агресия, киберагресия и кибервиктимизация. Резултатите от серията множествени регресионни анализи по стъпковия метод, където личностовите убеждения са заложиени като независим фактор, убедително потвърждават тези очаквания.

Богатството от получените емпирични данни е анализирано много внимателно следвайки изходния теоретичен модел като се използват адекватни за проверката на хипотезите статистически методи. Тези анализи дават основание да се очертаят ред причинно-следствени връзки, част от които потвърждават предишни данни и се вписват в тях обогатявайки ги, а друга представляват интересни собствени находки. В крайна сметка резултатите от проведеното изследване определено могат да допринесат за подобряване на превантивните практики, както и за ефективността на работата в сферата на психологичното консултиране и психотерапията.

Приятно впечатление прави, че дисертантката съвестно посочва ограниченията на изследването си - напр. че извадката се състои само от общата популация и липсва сравнение с група лица пациенти.

В заключение смятам, че дисертацията представлява едно успешно задълбочено теоретично и емпирично изследване на комплекс от взаимосвързани явления. Тя показва отличната цялостната подготовка на Ваня Николова – както теоретична така и методологична - и свидетелства за нейната нагласа към прецизност в изследователските търсения и интерпретации както и за мотивацията ѝ да подпомогне ефикасността на работата на психолозите – практики..

Съдържанието на дисертационния труд е адекватно представено в автореферата, а посочените приноси действително отразяват получените резултати.

На базата на тези оценки за представената дисертация както и на конкретните постижения от изследователската работа, изложени в нея, предлагам на Ваня Димитрова Николова да се даде образователната и научна степен ДОКТОР. Приканвам и членовете на научното жури да гласуват в тази посока.

София, 25 април 2021 г.

доц. д-р Елена Паспаланова